

SECTION 7.

INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY

Коваль Діана Олександрівна

здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Науковий керівник: Щербак Ірина Анатоліївна 

доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ЯК ЗАГАЛЬНОВИЗНАНИЙ СТАНДАРТ ПРАВОСУДДЯ

Право на справедливий суд є важливим елементом демократичної держави, оскільки дає змогу громадянам почуватися рівними перед законом та довіряти судовій системі. Це право є одним із найважливіших прав людини, тому що саме через суд людина має можливість захистити свої права та законні інтереси. Кожна людина має бути впевненою, що суд розгляне її справу справедливо, неупереджено, чесно та на основі закону, що право на справедливий суд реально діє на практиці, а не лише закріплене в законодавстві.

В Україні сфера правосуддя активно змінюється, оновлюється та реформується і окремі питання щодо таких процесів висвітлені у наукових працях О. М. Бойка, І. В. Завальнюка, Н. І. Карпачової, Л. В. Костюка, В.Г. Уварова, В. П. Яценка та інших. Наразі не втрачає своєї актуальності подальше дослідження актуальних питань, пов'язаних з реалізацією права на справедливий суд в Україні, а також аналіз наукових розробок, що і є метою цієї статті.

На думку І.В. Завальнюка право на справедливий захист є ключовим і непорушним, оскільки закріплене не лише у законах нашої країни, а й міжнародних актах. Автор відзначає, що право на судовий захист гарантує шанс звернутися до суду й брати участь у судовому процесі, а не передбачає автоматичне задоволення позову на користь особи [1]. Автор зазначає, що на практиці виділяють такі елементи: інституційні елементи – самостійність суду, його компетенції; процесуальні елементи – рівність сторін, чесність суду, обґрунтованість рішення. Ці елементи не є тривалими, тому що вони

змінюються разом з розвитком суспільства та судової практики.

О. М. Бойко вважає, що право на справедливий суд це важлива та непроста галузь права, яка не завжди детально прописана в законодавстві. При цьому підкреслює, що Конституція України передбачає лише загальне право на судовий захист, наприклад, у статті 55 (право на оскарження дії або рішення влади), однак в Основному законі немає чіткого опису, як саме здійснюється право на справедливий суд [2]. Автор зазначає що на практиці це право функціонує завдяки спеціальним законам. Наприклад, Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» визначає що право передбачає захист прав у розумні строки, доступ для кожного до суду і чесне правосуддя [3]. Також це право включає: незалежний суд, доступ до суду, рівність сторін, отримання мотивованого рішення, розгляд справи в розумні строки, публічний розгляд, можливість оскаржити рішення. Разом ці гарантії мають забезпечувати повноцінне право на судовий захист.

О. М. Бойко підсумовує, що право на справедливий суд можна розділити на декілька аспектів: перший аспект – інституційний, тобто суд, як чесний на незалежний орган; наступний це процедурний – маєтсья на увазі що суд повинен працювати відкрито, справедливо й без затримок; забезпечувальний – можливість звернутись до суду без труднощів; легітимаційний – досягнення мети правосуддя, виконання судових рішень [4].

Л. В. Костюк зазначає, що поняття стандартів судочинства у правовій науці кожен трактує по різному. Як приклад, науковець посилається на Ю.Ю. Чуприну [5], який має думку, що стандарти правосуддя є частиною міжнародних стандартів прав людини і виникають спираючись на досвід інших країн. Також автор вирізняє точку зору В.Г. Уварова [6], згідно з якою стандарти судочинства у кримінальному процесі – це система загальноприйнятих правил і принципів, які встановленні у міжнародних документах та рішеннях ЄСПЛ. Стандарти судочинства варто оцінювати з урахуванням міжнародної практики. О.В. Скрипнюк зазначає, що права та свободи, передбаченні в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод розглядаються мінімально необхідними стандартами захисту прав людини в Європі [7].

Л. В. Костюк акцентує важливість права на справедливий суд і право мати реальну можливість на звернення до суду. Він вказує на рішення ЄСПЛ «Golder проти Сполученого Королівства», в якому було вперше офіційно закріплено право на доступ до суду, судовий розгляд становиться формальністю, якщо особа не може реально скористатись правом на звернення до суду. Крім того, дослідник приділяє окрему увагу принципу

процесуальної рівності сторін, який передбачає рівність прав для учасників процесу й недопущення дискримінації. Також обов'язковою частиною справедливого суду є аргументовані судові рішення, які мають ґрунтуватися на врахуванні всіх доказів та пропозицій сторін [8].

В. П. Яценко зазначає, що правова держава повинна реально забезпечувати судовий захист прав громадян, однак судова система досі залишається в стані реформування, зміни зазвичай охоплюють лише окремі моменти і не усувають проблему остаточно. У результаті право на справедливий суд не завжди повністю забезпечується. До проблем відноситься: у суддів занадто багато справ через це вони перенавантажені; недостатня прозорість у діяльності суддів; неналежне фінансування судової системи; випадки корупції у роботі судів; часто справи розглядаються дуже довго, хоч в законі прописано, що справи мають розглядатися впродовж розумних строків. Крім того, звертається увага на розрив між законодавством і практикою застосування, тобто закон є, однак на практиці часто не дотримується. Проблеми існують не лише в законодавстві, а й у правосвідомості суддів [9]. Отже, зміна закону не буде способом вирішення всіх проблем. Дослідник пропонує такі способи вирішення цієї проблеми: спершу потрібно справді забезпечити реальну незалежність судової влади (напр., фінансування судів лише з державного бюджету й запровадження відповідальності за будь-який тиск на суддів; зробити суворішими умови відбору кандидатів на посаду судді, покращити процедури відповідальності суддів; забезпечити обов'язкового виконання судових рішень без затримок тощо).

Крім того, Конституційний Суд України (КСУ) у своїх рішеннях зазначає, що право на справедливий суд трактується як невід'ємний елемент верховенства права (статті 8, 55, 129 Конституції України) та є запорукою захисту прав людини. КСУ наголошує на обов'язковості доступу до суду, незалежності суддів, змагальності сторін, виконанні рішень та праві особи бути заслуханою тощо (наприклад, Рішення КСУ від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018).

Висновки:

1. Право на справедливий суд є загальновизнаним міжнародним стандартом правосуддя, який закріплений у міжнародному і національному законодавстві; на цей принцип звертає увагу у своїх рішеннях ЄСПЛ; він включає гарантування таких загальновизнаних міжнародних принципів: рівність сторін, змагальність процесу, доступ до правосуддя, мотивованість судового рішення та належне його виконання.

2. Право на справедливий суд є безумовним фундаментом правосуддя та процесуальною гарантією захисту прав та свобод людини і громадянина; має давати змогу громадянам почуватися рівними перед законом та довіряти судовій системі. Для цього процеси реформ у сфері правосуддя потрібно продовжувати, враховуючи вітчизняний і зарубіжний досвід.

3. Право на справедливий суд є предметом багатьох досліджень, дискусій, в яких зазначаються проблеми та пропонуються шляхи їх вирішення, звертається увага на необхідність реформування системи правосуддя, приведення національного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами.

Список використаних джерел:

1. І. В. Завальнюк Право на справедливий суд та право на судовий захист: аспекти співвідношення. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 52-59. Вилучено з: <https://doi.org/10.32782/kj/2022.1.8> (дата звернення 09.03.2026).
2. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. Вилучено з: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення 09.03.2026).
3. Про забезпечення права на справедливий суд; Закон України від 30.12.2023. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19> (дата звернення 09.03.2026).
4. О. М. Бойко Право на справедливий суд: національний та міжнародний аспекти. *Право і суспільство*. № 4. 2025. С. 17-22. Вилучено з: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.1.3> (дата звернення 27.03.2026).
5. Ю. Ю. Чуприна Міжнародні стандарти ефективності судової влади. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип.1. С. 446-452. Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2011_1_71 (дата звернення 27.03.2026).
6. В. Г. Уваров. Реформування інституту запобіжних заходів у контексті міжнародних стандартів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 47-52. Вилучено з: irbisnbuv.gov.ua (дата звернення 27.03.2026).
7. О. В. Скрипнюк Права і свободи людини і громадянина: міжнародні стандарти, національна практика та проблеми їх конституційної модернізації в Україні. *Проблеми законності*. 2014. Вип.125. С. 56-63. Вилучено з: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.125.52461> (дата звернення 27.03.2026).
8. Л. В. Костюк. Право на справедливий суд як міжнародний стандарт судочинства. *Луцьк «Завжди Поруч»*. 2023. С. 100-102. Вилучено з: https://www.law.vnu.edu.ua/_files/ugd/65dd18_60509ccf1e3b4d97bd44d7f13ecf596e.pdf#page=100 (дата звернення 27.03.2026).
9. В. П. Яценко Право на справедливий суд: проблеми та шляхи розв'язання. *Вісник ХНУВС*. 2014. № 3(66). С. 180-186. Вилучено з: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b3b2d5f4-5b8a-475d-858a-6574681456d7/content> (дата звернення 27.03.2026).